

VRIJDENKER JAN THIERY VOOR HET HOF VAN ASSISSEN IN 1906

Frank Vanhyfte

Jan Thiery, in 1871 geboren in een onbemiddelde familie en laaggeschoold als kleermaker, wist hij zich door zelfstudie te vervolmaken. Hij ontpopte zich tot een ambitieuze publicist die zijn utopische opvattingen uiteenzette in een volumineus werk *Wetenschap - Kunst - en Arbeidminnende Werkers*. Dat liet hij in 1905 niet alleen drukken, maar ook ronddelen in de Gentse centrumstraten, wat hem duur kwam te staan. Hij werd aangeklaagd voor ‘openbare schennis der goede zeden door gedrukte schriften’ en veroordeeld tot een voor die tijd aanzienlijke geldboete en een celstraf van vijf maanden. Tijdgenoten, die hem

waardeerden en zijn gedachtengoed in zekere mate deelden, waren overigens uitermate negatief in hun oordeel over dit werk van een eenvoudige ‘brave mens’. Enkele citaten uit de beschikbare documenten worden in dit artikel weergegeven, licht bewerkt omwille van de verstaanbaarheid, er naar strevend de sfeer van de originele teksten te behouden.

Jan Thiery wordt geboren op 20 augustus 1871 als zoon van Petrus en Nathalie Jacqueline Damien. Hij had één oudere broer, Frans (1869-1913), en twee jongere: Henri (1875-1941) en Michel (1877-1950). Deze laatste werd heel bekend als promotor van natuurstudie, pedagoog en schrijver. Het gezin woonde in de Koolsteeg tussen de Burgstraat en het Sint-Elisabethpleintje. Jan volgde enkel lager onderwijs, maar bleef later lezen en studeren. Op die manier zorgde hij voor zijn algemene ontwikkeling. De enige andere vorming was zijn opleiding tot kleermaker, na dertien bazen, zoals hij zelf schrijft.

Later woonde het gezin in de Aambeeldstraat 42 in de Brugsepoort. Vader Petrus stierf er in 1905. De oudste broer was toen al gehuwd en verhuisd naar de Maria-Theresiastraat in de Rabotwijk.

Op 27 december 1898 maakt Jan Thiery een testament op voor de Socialistische Vrijdenkersbond: hij wil begraven worden op het Gemeentekerkhof buiten de Brugse Poort, zonder plechtigheid ‘van welken godsdienst ook’. Er worden ook getuigen aangeduid die dit moeten helpen garanderen. Zij zullen beloond worden met boeken uit zijn eigendom: één over sterrenkunde, twee over de Commune van Parijs door Domela Nieuwenhuis. Dat geeft ons al een idee van het milieu waarin Jan zich bewoog.

‘Openbare schennis der goede zeden door gedrukte schriften’

Op 12 maart 1906 wordt Jan Thiery beschuldigd van ‘openbare schennis der goede zeden door gedrukte schriften’. Wat is er gebeurd? Op 22 december 1905 zijn twee boodschappers met een karretje geladen met boeken door de centrumstraten getrokken op de voet gevolgd door Jan Thiery. Ze deelden zijn boek uit, getiteld: *Wetenschap - Kunst - en Arbeidminnende Werkers*. Een leraar van de Gemeenteschool in de Onderstraat verwittigde de politiecommissaris.

Volgens de procureur Van Der Straeten ging het om een zedeloze roman. Hij somt in detail de bladzijden op waar iets staat waaraan de modale Gentenaar van 1906 zich kon storen. En dat is heel wat: voorbehoedsmiddelen, seksuele handelingen, zelfbevrediging, paring in het openbaar (door een priester), spotten met het huwelijk... De procureur wijst erop dat een aantal boeken ook aan kinderen is uitgedeeld. Over de politieke stellingen van Jan Thiery wordt in de hele beschuldiging met geen woord gerept. Het boek is nochtans een bijbel voor de beginnende anarchist.

Zoals wettelijk voorgeschreven bij ‘persmisdrijven’ moet de zaak door een assisenhof behandeld worden. Uit de stukken van het assisenproces blijkt duidelijk wat er allemaal aan het eigenlijke proces was voorafgegaan. Nadat Jan Thiery de beschuldiging ontvangen heeft, laat hij zelf weten dat van het boek 500 exemplaren gedrukt zijn. De eerste honderd werden via inschrijving verkocht aan 3,50 frank, 30 werden naar de pers gestuurd, 70 werden aan verminderde prijs (1,50 frank) verkocht. De onverkochte exemplaren, zowat driehonderd, werden dus op straat uitgedeeld.

Op het proces krijgen alle gezworenen een exemplaar om zich te vergewissen van de ernst van de aanklacht. Men vindt het nodig om het proces achter gesloten deuren te laten doorgaan. Hoe werd achterhaald wat er zich heeft afgespeeld? De Stadspolitie krijgt op 24 december 1905 van de onderzoeksrechter, Joris Iweins, opdracht om alle boekhandels en plaatsen waar dagbladen verkocht worden, te bezoeken om te zien of er nog exemplaren aanwezig zijn. Alle boeken moeten in beslag genomen worden. Er wordt vooraf een agent in burger, Gustaaf Vanderstichel, op pad gestuurd die het boek probeert te kopen. Dat lukt bij Hoste in de Veldstraat en bij Vuylsteke in de Koestraat. Men wou vooral achterhalen wie het boek gedrukt had. Op het voorplat staat immers 'bij den schrijver', maar geen drukker of uitgever is aangegeven. Het wordt al gauw duidelijk dat een aantal boekhandels zes exemplaren ontvangen hebben, ook Vooruit in de Hoogpoort. Er is in december 1905 in *Ons Volksonderwijs* ook publiciteit verschenen om de prijsvermindering aan te kondigen.

Verder onderzoek

Ondertussen zijn ook de namen van de twee mannen die het boek uitdeelden bekend: Spaey en Van Pottelsberghe. Zij worden verhoord. Victor Spaey, Berouw 272, 64 jaar, werd door Jan Thiery gevraagd om de boeken op te halen bij hem thuis in de Aambeeldstraat. Er is hem uitdrukkelijk opgedragen ze alleen aan volwassenen uit te delen. De route was Hoogstraat, Korenmarkt, Veldstraat, Zonnestraat, Kouter. Hij verklaart zelfs één boek aan een agent gegeven te hebben. Voor het werk heeft hij van Jan Thiery 2,50 frank gekregen. Zijn compagnon, Hendrik Van Pottelsberghe, Baviaanstraat 11 (verdwenen straatje aan de Groene Briel), 52 jaar, verklaart dat hij en zijn collega 15 pakken van 20 boeken meekregen. Jan Thiery is hen op zo'n twintig stappen gevolgd. August Thys, de agent die een boek kreeg, heeft het ondertussen bezorgd aan de onderzoeksrechter.

In de derde wijk wordt drukker Joseph Meere, Nieuwland 44, ondervraagd door agent August Janssens. Jan Thiery is in februari 1905 komen vragen om 4000 exemplaren te drukken van *Aan de weetgierige menschheid*, een promofolder voor het boek. Dat kostte hem 30 frank. In mei 1905 aanvaardt Meere de druk van 500 exemplaren van het boek aan 773 frank. Meere wil zijn naam niet op het boek omdat het 'tegen den godsdienst' is, en hij heeft ook gemerkt dat het in strijd was met de zedelijkheid... maar hij wil voor iedereen kunnen werken. Het manuscript heeft hij van Jan Thiery ontvangen, de boeken zijn bij Thiery thuis geleverd eind mei 1905. De drukker heeft dus geen exemplaren meer. Hij kan de politie wel nog wel een paar promofolders bezorgen.

Wanneer agent De Moerloose van de zesde wijk (Rabot - Brugsepoort) op huiszoeking gaat bij Jan Thiery zelf, ligt een exemplaar van het boek op een lessenaar in huis. Jan zegt dat het van zijn moeder is. Ook zijn broers hebben een exemplaar. Alle boeken worden verzameld, alleen het boek van de afwezige stadsonderwijzer Michel, ontbreekt. Thiery belooft het naar het commissariaat brengen zodra hij kan. Hij verklaart ook dat slechts twee winkels het werk verkopen: Vuylsteke en Hoste. Dit klopt met de vaststellingen van de politie. Om 10.30 uur verschijnt Jan Thiery op het politiekantoor met een extra exemplaar dat bij een boekbinder was. De politie controleert dit verhaal: bij de binder krijgen ze exact dezelfde uitleg. Het handschrift vindt men nergens: Jan beweert dat hij het verbrand heeft. Broer Henri zal later verklaren dat hij alleen de kaft ontworpen heeft. De tekst is volledig van Jan. Met het exemplaar van broer Michel, dat ook binnengeleverd wordt, staat de teller voor de zesde wijk op zes exemplaren. Ook deze broer en Frans beweren niets met de tekst te maken te hebben. Deze laatste was trouwens al een jaar ziek.

Het Pro Justitia van de eerste wijk (centrum) is natuurlijk zeer bezwarend: getuigenissen van leerlingen van de school in de Onderstraat of hun ouders, die boeken ontvangen hebben, en soms verder uitgedeeld. Tot vader begon te lezen, natuurlijk. De leeftijd van de leerlingen varieert van 14 tot 16 jaar. Nog in de eerste wijk wordt Charles De Graeve verhoord. Hij is bediende bij Volksdrukkerij van Vooruit in de Hoogpoort. Jan Thiery had er gevraagd het boek te drukken, maar dat werd na lezing van de tekst geweigerd. Vreemd is dat niet, er wordt immers ook behoorlijk geschoten op de Gentse socialisten, ondanks alle positieve opmerkingen over figuren zoals Anseele. De zes boeken die Thiery aan Vooruit leverde in september 1905 werden, op vraag van de winkel, door de auteur opgehaald. Slechts één werd verkocht. In totaal werden bij alle getuigen en de betichte 33 boeken gerecupereerd.

Eén van de vreemdste documenten in de bundel van het Hof van Assisen is een brief van 7-februari-1906 van Jan Thiery aan onderzoeksrechter Iweins, waaruit volgende passage: ‘Door op 12 januari voor u te verschijnen, heb ik wel het bewijs geleverd, Ued. niet in zijn onderzoek te willen dwarsbomen. Nu verklaar ik uitdrukkelijk mijn laatste verklaring, en mijn laatste antwoord in dit onderzoek gegeven te hebben. Dit overwegende, zult de nuttelosheid mijner verschijning inzien, en mij welwillend verontschuldigen.’ Thiery vond wellicht dat hij al voldoende blijk had gegeven van zijn wil tot medewerking.

Het proces en de straf

Hoe liep dit af op de zitting van 27 april 1906? De vragen aan de jury van het Assisenproces waren duidelijk. Het antwoord op de enige belangrijke vraag: “Is Jan Thiery de schrijver van het boek”, was vanzelfsprekend: Ja. De bijvragen waren: “Heeft hij een gedrukt schrift, strijdig met de goede zeden, welke uitgedeeld is geweest, vervaardigd of meegewerkt aan de uitdeling ervan?” Hierop werd natuurlijk ook positief geantwoord.

Jan Thiery werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van vijf maand en een boete van 50 frank. Daar bovenop kwamen ook de proceskosten: 50 frank en 57 centiemen. Indien niet betaald binnen de twee maand, zou de boete omgezet worden in 15 dagen gevangenisstraf. De 33 resterende boeken werden verbeurdverklaard. Bedenk dat het uurloon in de bouwsector toen ongeveer 0,4 centiem bedroeg.

Ten tijde van het proces was Jan Thiery verhuisd naar de Kleine Bellevuestraat, de huidige Rozemarijnstraat. Was het te moeilijk om nog samen te wonen met zijn familie? Men kan zich ook afvragen waar het geld vandaan

kwam om een dergelijke publicatie te financieren. Vader was overleden, Jan had zelf geen ‘deftig’ inkomen, Henri was kunstenaar. Heeft Michel Thiery, later zelf auteur van populaire natuurboeken en promotor van het onderwijs in ‘natuurlijke historie’ (cf. de heerlijke Hortus Thiery in het Berouw), dit meegefinancierd uit zijn onderwijzersloon? Wie besliste de resterende boeken uit te delen? Er waren redenen genoeg om eens flink ruzie te maken bij de Thiery’s. Men kan zich ook niet voorstellen dat deze gebeurtenis nooit meer ter sprake gekomen is binnen de familie, zeker met een schrijvend familielid als Herman Thiery, neef van Jan, beter gekend als Johan Daisne. Later zal Jan met broer Henri een huis delen in de Rabotstraat 14. Dat is ook het adres dat op bijna alle latere uitgaven van Jan Thiery vermeld wordt.

In een boek uit 1929, *Belijdenissen, herinneringen, overwegingen*, beschrijft Jan hoe een schrijver (hijzelf natuurlijk) terugdenkt aan de tijd waarin dit proces zich afspeelde. Zijn moeder was er het hart van in, en smeekte hem een advocaat aan te stellen. Thiery werd verdedigd door Mr. Arthur Buysse.

Jan Thiery bij monde van zijn advocaat over zijn werk

De vleierende commentaar van de advocaat op het boek was voor Jan een gelegenheid om zijn werk eens flink op te hemelen: ‘Gij zijt stellig een belezen man zoals weinigen zijn... Uw werk heeft inhoud genoeg om tot voedsel te dienen aan wel honderd werken. Daarmee vergeleken is het een meesterstuk van beknoptheid...[516 bladzijden?]. Ook breekt het reeds gevoelig met den ouden onzinnigen romanvorm... Het heeft geheel en gansch eene zeer hooge opvoedende strekking en legt de getuigenis af van des schrijvers reeds zo diepgaande zielkennis... Gansch uw boek ademt liefde voor de verdrukten... Gij schijnt een anti-godsdienstig mens te willen wezen... Ik heb nochtans nooit een waarachtiger Christustype ontmoet, als gij zijt. Gij zijt altijd geweest en tot heden gebleven zoo een verbazend nederig mensch... dat zelfs de geneesheer, door ’t gerecht tot onderzoek u toegezonden, op dat punt nooit zo’n raadsel ontmoet heeft... De meesten der menschen, om niet te zeggen allen, die zouden gemaakt hebben wat gij hebt geschapen... zouden geen weg weten met zich zelve... zoo niet van verwaandheid dan toch ten minste door bombast... door effectmakerij...Ik zou wel uwe nederigheid moeten zoeken in het feit dat gij uwe medemenschen te veel overschat, welke maar al te dikwijls in werkelijkheid zo klein wezen!’

Dat kan tellen als zelfbeeld. De advocaat raadt hem aan te beloven het boek niet heruit te geven in zijn huidige vorm. Een aangepaste versie, in overeenstemming met de wet, kan desnoods wel. Het verhaal ontspoorde daarna vol-

ledig. Het boek werd in een sterk ingekorte versie heruitgegeven in 1935 en de schrijver krijgt als het ware de Nobelprijs voor de Vrede...

In een ander boek *De Beteekenis van mijn Herkenningsteeken* uit 1926, werd volgende 'Verklaring' opgenomen: 'Jan Thiery vergeeft allen die geen blijken van deelneming betoonden bij zijn gevangenzetting, het verlies van zijn toch al zwakke gezondheid, het breken van zijn loopbaan, de verwoesting van zijn levensgeluk. Hij hoopt dat de menselijke geest eens zo breed worden zal, dat boeken zoals dit tot verdwijning gedoemde werk, straffeloos het licht zullen kunnen zien... en dat dan ook niemand zich meer permitteren zal den evenmens voor te houden wat hij denken, lezen, schrijven en geloven moet. Of niet.'

Mooi is ook de commentaar in zijn 'Schets der geschiedenis van Gent' uit 1936. In het stukje over het Rasphuis, waar Jan wellicht zijn straf uitzat, schrijft hij: 'In dit huis, dat op het einde van 1935 wordt afgeschafte, als zijnde verouderd, zijn ook de edelsten onzer medemenschen geworpen geweest... ja, zelfs lieden, welken niet eens in staat waren eene vlieg kwaad te doen... maar het enkel durfden wagen niet te denken zoals anderen!'

Tijdgenoten over Jan Thiery

In de krant *Vooruit* van 1 oktober 1905 schreef de medewerker A.B. volgende beoordeling: 'Ik sta voor eene moeilijke taak. Een boek is verschenen, getiteld: *Wetenschap en arbeidsminnende werkers!* Het werd mij gezonden met beleefd verzoek er eene beoordeling over te schrijven. Het lezen ervan alleen al was pijnlijk voor mij, maar nu de beoordeling! Ik dacht het boek terug te sturen - omwille van de esthetiek - en er maar niet van te gewagen. Maar toen kwam het mij op dat de schrijver zoo dikwijls VOORUIT en zijne instellingen erbij sleept en met een reeks zeer gewaagde beschrijvingen mengelt, zoodat de lezers wel zouden denken dat VOORUIT met het ontstaan van dit werk iets te zien heeft, en wij het ongezonder realisme ervan goedkeuren. Wij willen integendeel protesteren tegen de taal, de schrijfwijze, den trant en zelfs tegen den titel van het werk. De drukker - hij zette nergens zijn naam - heeft hier den schrijver, de gebeurlijke lezers, de kunst en de zedelijkheid een zeer slechten dienst bewezen. Dat willen wij ronduit verklaren.'

Latere visies

Een veel latere bespreking met talrijke uittreksels van de vierde druk treffen we aan in het socialistische periodiek *Koekoek* van 1932 (15, 22 en 29 decem-

ber). In 1936 besprak RDK (Raymond De Kremer, alias Jean Ray of John Flanders) in de De Dag (13 januari) uitgebreid het door Jan Thiery eind 1935 in eigen beheer uitgegeven boek *Werkers, die de Wetenschap, de Kunst en den Arbeid liefhebben: wijsgeerig roman*. Hij weet te melden dat het een herwerking is ('zoo dat het door de bestaande Wetten zou kunnen getolereerd worden') van een boek dat 30 jaar geleden verschenen was en dat hij, RDK, toen gelezen heeft. Hij doelt hier op de volumineuze uitgave in 1905, die schandaal veroorzaakte, onder meer door de inhoud, die toen als pornografisch beschouwd werd, en de filosofische en politieke stellingnamen die sterk anarchistisch geïnspireerd waren. Omdat Thiery het boek gratis had laten uitdelen door twee venters in de Gentse straten, werd hij opgepakt wegens het 'uitdelen van een geschrift, strijdig met de goede zeden' en tot vijf maanden cel veroordeeld.

Voor zijn herwerkte uitgave had Thiery inderdaad sterk gesnoeid in de oorspronkelijke versie: van de 516 pagina's bleven er slechts 76 (!) over. RDK opent zijn artikel met: 'Ik heb eerbied voor Jan Thiery. Dat wil ik hier, om te beginnen, benadrukken. Niet dat ik in 't minst zijn gedachten deel, daar is in de verste verte geen sprake van, en ik weet zelfs niet of er mensen te vinden zijn die ze deelen. Maar ik eerbiedig de kleine eenzame zwijgende man, die met moeite door het leven komt, die nooit naar een politieker de hand heeft uitgestoken, alhoewel hem dit heel gemakkelijk zou geweest zijn; de wandelaar die steeds op zijn ééntje door regen en wind de straten opwandelt, die men even goed kan ontmoeten aan 't verste eindje van de Muide, als in de lommedreven van 't Park, en die 's avonds zijne gedachten, overwegingen en droombeelden een letterkundigen vorm weet te geven, en ijverig neerpent.'

Hierna bekijkt RDK het boek echter uitermate kritisch, om te concluderen: 'Ware zijn vernuft en ook zijn schrijverstalent in engere kring willen blijven, hij had niet alleen goede geschriften voortgebracht, maar hij zou een nuttig werk hebben volbracht. Tot mijn spijt verklaar ik thans dat hij zulks niet heeft gedaan, en 't doet me leed tegenover dezen braven eerlijken geesteswerker zoo streng te moeten wezen.'

Na W.O. II noteert Luk De Vos over de derde druk van dit boek in *Ons Erfdeel*, 1981 (jaargang 24) in een artikel 'Maatschappij tussen hervorming en nachtmerrie in het Zuidnederlandse utopische schrijven' (pagina 686-687): Jan Thiery, oom van Johan Daisne, publiceert in eigen beheer 'De Beteekenis van mijn Herkenningsteeken, of Hoe de Samenleving mogelijks eens wezen zal.' Het is een sociologisch werkje, waarvan de enige ons bekende versie de

derde herziene druk uit 1926 is. In een zeer summiere verhaalcontext, die de traditionele droomtechniek als raamvertelling hanteert, vat Thiery zijn maatschappijvisie samen. Eclectisch worden, ook openlijk, de opvattingen van John Stuart Mill, Tolstoi, Plato, Multatuli, Cabet, Pythagoras, Saint-Simon en anderen verwerkt. Er heerst totale gelijkheid, en de hoogste wet is de liefde.

Tegenspraken

Maar erg consequent is Thiery nu ook weer niet. De tegenstelling tussen rijk en arm wordt niet opgeheven. De vele hervormingen die hij voorstelt, voeren een nieuwe hiërarchie in, en een regering als zodanig wordt niet afgeschaft. Om zijn ambitieuze plannen te verwezenlijken legt Thiery de nadruk op het stelselmatig infiltreren in het bestaande staatsbestuur. De tegenstand zou uiteindelijk uit zichzelf overgaan in wijsheid.

Voor die tegenspraken heeft Thiery niettemin een verklaring: ‘Van eene maatschappij zonder gezag spreek ik niet,... omdat ik de Anarchie zoo hoogverheven vind, dat haar bestaan eene onmogelijkheid is, gezien de menschen wel bovennatuurlijke wezens - engelen - zouden moeten wezen ... iets waartoe de menschheid, helaas, het nooit brengen zal’.

En kanaries...

Tot slot iets heel anders. Jan Thiery was niet altijd even hoogdravend: hij publiceerde ook een boekje over de verzorging van kanarievogels. ‘Lach niet: kenners hebben me verzekerd dat er geen beter en volmaakter in gansch de wereld bestond’, aldus John F. (*De Dag*: 13.02.1936)

Dood en begraven

Jan Thiery overleed op 24 oktober 1947 en werd, volgens zijn wens, bijgezet op de Westerbegraafplaats. De grafplaat, door hem wellicht zelf ontworpen, vermeldt dat het graf alleen zijn as bevat. Op dezelfde steen ligt ook een bronzen herinneringsplaat voor zijn broer Henri. Samen in de Rabotstraat gewoond, samen ‘rustend’ op de Westerbegraafplaats.

Met bijzondere dank aan Geert Vandamme

Bovenstaande is een licht bewerkte versie in gedeeltelijk gemoderniseerde spelling van een artikel 'Het assisenproces tegen Jan Thiery in 1906' in 2015 gepubliceerd op Geertvandamme.blogspot.com. Mocht u het beruchte boek van Jan Thiery willen lezen: dat kan ter plaatse in de Stadsbibliotheek Gent. Het werk wordt niet uitgeleend.

Bronnen en gepubliceerd werk

Rijksarchief Beveren- Waas, Archief Hof van Assisen Gent 1906, R81/768, dossier 7715: Johannes Thiery.

Gazette van Gent, 1906.

Thiery, J. (1905). *Wetenschap- kunst- en arbeidminnende werkers*, 516 p., bij den schrijver, Aambeeldstraat 42, Gent.

Thiery, J. (1926). *De Beteekenis van mijn Herkenningsteeken of Hoe de Samenleving mogelijks eens wezen zal. Een werkje van maatschappijleer (sociologie)*, 59 p., derde herziene druk. Bij den schrijver, Rabotstraat 16, Gent.

Thiery, J. (1932). *Belijdenissen – Herinneringen - Overwegingen*, Deel 1, 64 p., tweede vermeerderde uitgave. Bij den schrijver, Rabotstraat 14, Gent.

Thiery, J. (1935). *Werkers die de wetenschap, de kunst, en den arbeid liefhebben. Wijsgerige roman. Een werk voor arbeidersopvoeding, sociale en godsdienstige hervorming*, 76 p.

Thiery, J; (1936). *Schets der geschiedenis van Gent*, Johano La Kosmopolito, Rabotstrato 14, Gento.

Vandamme, G. (2019). *Soms overtreft de werkelijkheid de fantasie. Raymond De Kremer (alias Jean Ray / John Flanders) 1887-1964*. Twee volumes, Gent, Poespa.

www.begraafplaatsen.gent.be

Jan Thiery, een proeve van bibliografie' door Geert Vandamme kan geraadpleegd worden op het Internet.